

tikát lényegében nem tartják magukra nézve abszolút „kötelezőnek”. Ha mégis felvállalják, akkor kötetlen életanyagként kezelik, a bomló identitás problematikáját kevésbé boncolgatják. Saját élményeik persze alig is lehetnek a témáról, azt azonban, amit a nagyszülők elmondanak magukkal viszik, az 1945-ös szovjet elhurcolásokig visszamenően.

Az öt szerző egyelőre a maga egyéni íze szerint gyarapítja az irodalmi örökséget vagy őrzi a további, új kibontakozásig a folytonosságot. Rendkívül magukra vannak azonban hagyva: visszhangot, kritikai értékelést még annál is kevesebbet kapnak, mint amit az idősebbek még megkaphattak. A referens szerény vélekedése szerint még meg lehetne erősíteni őket legalább egy közös kötettel a jövőjük érdekében. Talán nem túlságosan nagy távlatokra tekintő útkeresésükkel is megbecsülendő értéket képviselnek, s a soroksári Valentin kivételével, a négy hölgy (az elnőiesedő humán szakterületekről) életrajzával látványosan jelzi a hazai német nyelvű irodalmi törekvések életképességét.

Komáromi Sándor

„Új-zsidó” tudat és bibliai motívumok Kafka Amerika-regényében

Krings, Marcel: „Man konnte gar nicht bemessen, wie weit das Haus in die Höhe reichte” – ‚Neues Judentum’ und Architektur in Kafkas „Verschollenem”. = Deutsche Vierteljahrsschrift für Literaturwissenschaft und Geistesgeschichte. 90. Jg. 2016. No. 2. 271-299. p.

”Der Verschollene”: a főnévi jelzővel alkotott német kifejezés a hagyatékból Max Brod által önkényesen „Amerika” cím alatt kiadott és ekként ismertté vált Kafka-regény kézirat-hű címe a mű kritikai kiadásában (1983). Magyar értelmező fordítás gyanánt nem igazán találó sem „A kallódó fiú”, sem pedig „Az elkallódott fiú” (melyekkel a fordítások megjelentek), valami súlyosabb, baljós értelmű kifejezés kívánkoznék helyettük, ami adekvát például *A per* regényhősének sötét végzetével. Az 1912-ben írt „Amerika”, azaz ”Der Verschollene” – *A per*-rel, illetve *A kastély*-jal együtt – Franz Kafka három, töredék-kéziratból posztumusz kiadott regénye közül időben az első mű, melynek narratívája

előlegezi a későbbiekét. Maguk a regényhősök párhuzamos típusok, egymás variánsai, mint azt már egymásra vonatkoztatott névadásuk nyomatékossítja: Karl Rossmann, Josef K., illetve egyszerűen csak K. Mindhárom regény valami idegenszerű, fenyegető elemekkel teli képzetes térbe vezeti a maga hőseit, akik egyre kilátástalanabb erőráfordítással vívják egyenlőtlen harcukat a számukra értelmezhetetlen közeggel, melynek kiszámíthatatlan fenyegetése végeredményben a pusztulásukra tör, mint az *A per* Josef K. hirtelen kivégzésével záruló elbeszélésfonalán realizálódik, de a másik két, befejezetlenül maradt mű tendenciája is ezt ígéri. (Az Amerika-regény kapcsán ld. a tanulmány szerző korábbi publikációját: *Der Untergang Karl Rossmanns. Zur Poetik der Strafe in Kafkas „Verschollenem”*. = Wirkendes Wort. Jg. 61. 2011. 401.420. p.) Ez, a rossz álm gyanánt körülvevő közeg *A per*-ben egy hivatali ajtó mögött, *A kastély*-ban a honi táj egy szegletén tárul fel. Az írónak az első regényben még konstrukcióra, úti regény-sémára van szüksége ahhoz, hogy ezt a helyet „megtalálja”: Karl Rossmann a szülői háztól megválva a Kafka számára csak úti beszámolókból ismert Amerikába hajózik át, ott próbál saját lábára állni, s a szorongás terei – félig-meddig belesimulva az ismeretlen táj sokféle egzotikumába – újvilági kalandjai során érik el.

Maga Karl Rossmann tizenhat-tizenhét éves, jóra való, naiv fiatal ember, aki a maga számára, de mindenkori környezete javára is, mindig, mindenütt az igazságot, másképpen: a törvények szerinti „igazságosságot” keresi. Jóhiszemű igazságkeresése alaphelyzet a másik két regényben is, ennek a felnőtt korú Josef K.-nál, illetve K.-nál már rögzült racionalitása, rutinja helyett itt azonban a félig még gyerek hős romlatlan fiatalságával jelenik meg. Az attitűd e korai, első megjelenésformája alkalmas arra, hogy szerzőnk, M. Krings az ősei hite nélkül élő író önvizsgálatát éppen a Tóra törvényi örökségével kapcsolatban belelássá. Tanulmánya a „nyugati”, asszimilált zsidó identitás problematikája körüli, nem elhatározóan új, de újszerűen előretörő Kafka-diskurzusába illeszkedik (ld. például *Bernd Neumann: Franz Kafka: Aporien der Assimilation*, 2007). A korai regény kulcsszereppel bír az írói problematika megvilágítását illetően. Karl Rossmann zsidó családi háttere kézzelfogható a narráció keretében: a szülők ortodoxok, a fiú nem veszi komolyan vallásoktanoktatást, a „törvény” iránti elkötelezettség azonban

beíródik az ösztöneibe, a tudatába. A fiatalember útját Kafka a regényében a hős formálódó identitásának e meghatározottságával követi végig.

*

A törvény, az igazságosztás motívumát mindjárt a regény felütéseként félelmetes erejű szignállal jeleníti meg a New York-i szabadságszobor furcsa átváltozása a parthoz közeledő hős révült pillantásában, lobogó fáklya helyett ugyanis mintha kardot emelne: *Ahogy a tizenhat éves Karl Rossmann [...] a mind lassabban sikló hajón megérkezett New York kikötőjébe, a szabadság istennő messziről figyelt szobra egyszerre mintegy fölerősödő napfényben tárult eléje. Mintha most emelte volna magasba karját a karddal [...]* (Kristó Nagy István fordítása.) Innen kezdve Karl-nak a maga és alkalmi társai igazságáért provokált áldatlan vitái (elsőként váratlanul felfedezett, régóta kint élő és maradéktalanul asszimilált, kapitalista nagybácsikájával), melyekben rendszerint a rövidebbet húzza, orgonapont módjára húzódnak végig a regényen. (A tanulmány számos szövegpéldát kiemel, idézésük megkövetelné azonban az adott cselekményszakaszok bekapcsolását, ami nem fér bele ismertetésünk kereteibe.)

A tanulmány igazán egyedi hozadéka az Amerika-regény bibliai allúzióinak felfedezésében rejlik, melyek a hős egy-egy révült tér-élményéhez kapcsolódnak. Ezek egyike a vidéki kastély-epizód (*Egy villa New York mellett*) építmény- és környezetrajza, melynek méretei belát-hatatlanoknak tűnnek (l. a tanulmány cím szemléltető idézetét: „*egyáltalán nem lehetett fölmérni, milyen magas*”), szintén túlméretezett és túlhalmozott belső terei pedig áttekinthetetlenek, kialakításuk és berendezésük is lakótér helyett inkább valamiféle kultikus-rituális célzatú helyszínre utal. Az architektúra és a téralakítás egésze részben ókori zsidó emlékeket idéz, de keveri a keresztény szimbolikával, viszont minden emberi arculatot (és törvényi igazságot) nélkülöz. Ez az üres és otromba eklektika ismétlődik a kert kialakításában is. Még torzabbak, kuszábbak a körvonalai és belvilága Brunelda, az „énekesnő” lakának (*Menedék*), hogy az már-már a Bábel tornyát idézi. Eme elidegenítő tér-fantáziák allegorikus motívumok gyanánt hívják fel a figyelmet a közlőről

szinte groteszknak ható nyugatias elvilágiasodásban megnyilvánuló zsidó hanyatlás veszélyeire. Kafka a korai 1910-es évek robbanékony viszonyai között számot vet a maga asszimiláns helyzetének antagonizmusával is, és belegondol egyfajta új-zsidó identitástudat lehetőségébe, amely az elvilágiasodás kritikáján át talán kiérlelheti a világban szétszéledt zsidóság hitelesen átgondolt modern önazonosságát. Az önmagában szerteágazó kérdéskör, a tematika természetesen az írói életmű teljes hosszán és minden keresztmetszetében releváns, s forrásunk közleménye összefoglalásunk jelzéseinél maga is jóval többet mond el belőlük.

Komáromi Sándor